Wim Rutgers neemt afscheid

'Literatuur moet ergens over gaan, een bepaalde waarde verkondigen'

ORANJESTAD — Er zijn niet veel mensen die meer voor de literatuur van de ABC-eilanden hebben gedaan dan de sinds lang op Aruba gevestigde Wim Rutgers, die onlangs op 79-jarige leeftijd afscheid nam van de Universiteit van Curaçao (UoC). Hij was er twaalf jaar als bijzonder hoogleraar literatuurwetenschap en literatuurgeschiedenis aan verbonden geweest. Een leerstoel, zoals hij zelf zegt, moet geen rolstoel worden. Zijn afscheid is aanleiding voor een interview, waarvan deel 1 gisteren in de krant verscheen.

door **Kees Beekmans**

Wim Rutgers noemt zichzelf met recht 'een stapelaar'. In de Achterhoek, zijn geboortestreek, doorliep hij in de jaren vijftig wat toen nog de mulo werd genoemd, vergelijkbaar met de mavo tegenwoordig, of nog moderner: de theoretische leerweg van het vmbo.
Vervolgens 'de universiteit voor de gewone man' ofwel de Groen van Prinsterer Kweekschool in Doetinchem, waarna hij zich onderwijzer mocht noemen. Hij ging werken in Wierden en daarna in Oegstgeest, ondertussen een MO-A- en een MO-B-akte behalend.
Met dat laatste diploma op zak, kon hij eerstegraads leraar Nederlands worden op een middelbare school, maar dat deed hij niet. Hij vertrok met zijn vrouw naar Suriname, waar hij docent werd aan de kweekschool in Paramaribo. Het was 1971 en Rutgers was dertig jaar oud.

Hij gaf er literatuurgeschiedenis – maar zat met de moeilijkheid eigenlijk niets van de Surinaamse literatuur te weten. Daar was hem in Nederland, tijdens de opleiding, weinig over verteld. Rutgers: "Ik kwam in een land, waar men zei: we gaan van onszelf uit, we beginnen bij onszelf, en daarna kijken we naar de regio, en daarna nog verder naar buiten. Later zijn we dat 'recentrage' gaan noemen.
Dat heb ik dus ook met de literatuur moeten doen. Ik moest als een gek gaan lezen. Ik had wel eens van Albert Helman gehoord maar nog nooit wat van hem gelezen. Astrid Roemer schreef toen nog niet zoveel. Edgar Cairo heb ik van het begin af aan gevolgd. Voor mij ging een hele nieuwe wereld aan literatuur open. Er was op die kweekschool grote aandacht voor Surinaamse, Caribische, Zuid-Amerikaanse, Afrikaanse en Indiase literatuur, omdat er zoveel Hindoestanen in Suriname wonen. Ik kreeg een heel ander beeld van wat literatuur is."

Wat voor beeld?

"Op die kweekschool bijvoorbeeld, iedereen daar was dichter. Maar ze dichten met veel gebaar en veel lawaai en heel nationalistisch, zo vlak voor de onafhankelijkheid." Vanaf het moment dat hij in Suriname aankwam, zou Rutgers zijn leven aan de Caribische literatuur wijden. Toen zijn contract daar in 1975 afliep, net voor de onafhankelijkheid van Suriname, vertrok hij naar Aruba, waar hij dertien jaar op Colegio Arubano zou werken. Daar trof hij Joost van den Vondel en Guido Gezelle in de kasten van de lokalen waar Nederlands werd gegeven. "Goed katholiek. Een hele andere sfeer dan die van de kweekschool met zijn expressieve dichters. Dat hebben we veranderd. Samen met collega Frank Booi, onder anderen, hebben we meer aandacht voor het eigene gevraagd. En meer voor jeugdliteratuur."

Hij keerde eind jaren tachtig terug naar Nederland en schreef er zijn proefschrift, waarop hij in 1994 promoveerde: Schrijven is zilver, spreken is goud; oratuur, auratuur en literatuur van de Nederlandse Antillen en Aruba, waarvan in 1996 een handelseditie verscheen onder de titel 'Beneden en boven de wind'. Rutgers kwam in 1993 weer terug naar Aruba, waar hij tot 2001 zou blijven werken op het IPA en voor de universiteit.

Toen werd hij zestig en moest hij met pensioen. Daarna maakte hij de overstap naar de UoC, waar hij als docent Papiamentu en Papiamentstalige literatuur aan de slag kon, maar hij bleef wonen op Aruba. In 2007 werd hij buitengewoon hoogleraar Caribische literatuurgeschiedenis, wat hij zou blijven tot 2019. Afgelopen december nam hij officieel afscheid van de UoC.
Er zijn er maar weinig die meer hebben gepubliceerd dan Rutgers over de literatuur – inclusief de jeugdliteratuur – van vooral de ABC-eilanden. Typ zijn naam in op Google, of bekijk zijn lemma op Wikipedia, en je vindt de titels van talloze publicaties, vaak ook te lezen op internet. Hoe ziet Rutgers de literatuur op de eilanden, zou hij die 'springlevend' willen noemen?

Rutgers: "In 1982 was Frank Martinus Arion daar somber over. Toen hier op Aruba de nieuwe bibliotheek werd geopend, zei hij dat jonge generaties op de eilanden nooit in het Papiaments zouden kunnen schrijven zolang het Papiaments niet op scholen als instructietaal werd ingevoerd. En hun beheersing van het Nederlands zou altijd onvoldoende blijven.
Hij zag weinig heil in de toekomst van de Nederlandstalige literatuur op de eilanden. Maar dat is de laatste jaren wel sterk veranderd. Er zijn nu veel Arubanen, Curaçaoënaars, Surinamers zo je die erbij wilt rekenen, die in het Nederlands publiceren.
In Nederland is ook steeds meer belangstelling voor het Caribisch gebied. Dat is een paar jaar geleden begonnen met de publicatie van 1001 vrouwen van Els Kloek, over opmerkelijke vrouwen uit de twintigste eeuw. Die zei, we kunnen natuurlijk wel weer 1001 vrouwen uit Nederland nemen, maar het Caribisch gebied hoort er ook bij. Ze heeft er een stuk of tien Antilliaanse en Arubaanse vrouwen in opgenomen. De Nederlandse literatuurgeschiedenis – kijk maar op de site literatuurgeschiedenis.org – begint ook een Caribisch tintje te krijgen."

Over de vrouwen in het Caribisch gebied, of ze nu wel of geen schrijver zijn, is Rutgers sowieso lovend. "De man hier is vaak passant, als de vrouwen het niet voor elkaar zouden hebben zou het hele zaakje in elkaar donderen. Tot en met de politiek. Heeft Nederland ooit een vrouwelijke minister-president gehad? Moet je eens kijken hoe dat hier is. Om de zaak draaiende te houden, dus uit noodzaak, moeten vrouwen hier een bepaalde positie aanvaarden, verantwoordelijkheid nemen. Dat is totaal anders dan in Nederland."
Weer terug naar de literatuur. Na zoveel te hebben gelezen, zich zo lang in de literatuur van de eilanden te hebben verdiept, welke Nederlandse- of Papiamentse boeken uit deze omstreken liggen Rutgers het meest na aan het hart?
De buitengewoon hoogleraar blijkt het een lastig te beantwoorden vraag te vinden. Sommige boeken heeft hij lang geleden gelezen, en: 'Ik heb niet zoiets als een lievelingsboek." Hij is fan van Naipaul, maar die telt nu even niet mee, want die schreef in het Engels.

Dubbelspel misschien?

Hij aarzelt. "Je zou kunnen beweren dat Dubbelspel overschat is. Ik denk dat het zijn meest Europese boek is." Bedoelt Rutgers dat Arion daar een kniebuiging voor het Nederlandse publiek heeft gemaakt? "Nee, absoluut niet. Dat zou Frank nooit doen. Maar hij was toen nog een beginnend schrijver. Hij stelt zaken aan de orde met veel humor. Zijn inzet in zijn latere boeken is hoger."

Rutgers vindt het gemakkelijker een meer algemeen antwoord te geven: "Ik lees graag auteurs die een soort ethos hebben in hun werk. Het moet ergens over gaan, het moet een bepaalde waarde verkondigen. Ik lees iets omdat het goed geschreven is en omdat het leuk in elkaar zit, de structuur, leuke literaire geintjes erin, maar het moet ook ergens over gaan, er moet iets op het spel staan. Bijvoorbeeld, romans die over persoonlijke dingen gaan, maar tegen een historische context."

Daarom vindt hij Nobele wilden van Arion interessanter dan Dubbelspel. Van De deserteurs, ook van Arion, was hij eveneens onder de indruk. "Dat gaat over de Amerikaanse onafhankelijkheidsoorlog, maar hoe kan je onafhankelijk worden en vrijheid willen als je je eigen mensen in slavernij laat zitten? Frank dacht altijd twee, drie stappen verder dan anderen, dat was het interessante van Frank."
De andere twee grote Antilliaanse schrijvers, Tip Marugg en Boeli van Leeuwen, blijft Rutgers ook interessant vinden. "Die hebben toch een bijzondere manier van schrijven. Weekendpelgrimage van Tip Marugg kun je lezen als roman van de eenzaamheid. Maar het is een eenzaamheid die veroorzaakt wordt door zijn positie als witte minderheidsmens op de eilanden. Schilden van leem, van Boeli van Leeuwen, vind ik ook mooi, maar Het teken van Jona vind ik interessanter. Daar zit toch het meeste van hemzelf in."

En de Papiamentstalige literatuur?

"Het eerste wat me te binnen schiet is Piká 'i mi pueblo (2014) van de Curaçaoenaar Rudolf Crispulo, een heel maatschappelijk geëngageerd werk. Hij is nu aan een tweede roman bezig. Van Aruba bijvoorbeeld is Vi Frank Jr., Damnatio ad bestias (2020) heel interessant, een echte thriller en page turner. Grappig is dat zijn vader, Vi Frank Sr. in hetzelfde jaar 2020 het drama van Shakespeare, Hamlet, Prins di Dinamarca in het Papiamento vertaald en gepubliceerd heeft. Van tijd tot tijd levert het Papiamento te midden van allerlei uitgaven echte verrassingen op."

Maar we mogen van Rutgers Cola Debrot niet vergeten, al dateert diens werk van even geleden. Rutgers: "Hij heeft vanuit de idee van creolisering dingen geschreven in een tijd dat men daar weinig over schreef.
Hij leefde in twee werelden. Neem Mijn zuster de negerin. Dat was een schok op Curaçao, wij zijn allemaal broer en zuster, wit en zwart. En dat in 1935, in de tijd van het opkomend nazisme.
Hij ging in dat boek natuurlijk ook terug naar zijn eigen jeugd, zoals Du Perron en Proust. Maar zo'n roman, zelfs zo'n dun ding, functioneert op verschillende niveaus. Wat ik bovendien bewonder in Debrot, is dat hij de waarde van de Antilliaanse literatuur altijd heeft verdedigd.
'De Curaçaose literatuur is aanzienlijk belangrijker dan in het algemeen wordt aangenomen', schreef hij al in 1948." In feite heeft Rutgers zijn leven lang datzelfde idee verdedigd.